

Om intellektuell funktionsnedsättning

SvenOlof Dahlgren

E-post: svenolof@huh.se

GRUNDFÖRUTSÄTTNINGAR

- Litet forskningsunderlag
- Barn, ungdomar och vuxna med Intellektuell funktionsnedsättning (If) oftast med i studierna som jämförelsegrupper
- Finns specifika grupper som studerats och som redovisas här (alla tillsammans med If; litteratursökning tom sept 2018):
  - Autism
  - Angelmans syndrom
  - Cerebral Pares
  - Downs syndrom
  - Fragilt X
  - Prader Willi
  - Williams syndrom

Begåvningsprofil

BEGÅVNING

- Kognitiv begåvning – tänker, minns, löser problem, planerar och så vidare
- En enhet som består av flera olika förmågor
- Bedöms oftast med hjälp av test som består av flera olika delar
- If diagnosticeras bl.a m.h.a. test där det totala resultatet på samtliga deltest är avgörande

BEGÅVNING

- Vanligtvis presterar varje individ relativt lika på samtliga delar i ett begåvningsstest s.k. *jämn begåvningsprofil*
- Om man har stora skillnader mellan delarna kan det påverka individens dagliga liv både positivt och negativt

5

	Begåvningsprofil	
Generellt	Jämn ?	
Angelmans syndrom	Ojämn	Bättre ord- och talförståelse samt förmåga att tolka synintryck än utvecklingsåldern
Autism	Ojämn	Kan klara uppgifter på en hög nivå samtidigt som man missar uppgifter på en låg nivå inom ett och samma område
Cerebral Pares	Ojämn	Klarar oftast de test som kräver språklig förmåga bäst. Finns studier som visar nedgång i prestation på tester.
Downs syndrom	Ojämn	Presterar ofta lägre på de deltest som kräver språklig förmåga
Williams syndrom	Ojämn	Har ofta svårt att förstå talat språk samtidigt som själv kan använda ett avancerat språkbruk. De har även ofta svårigheter på test där man ska bearbeta visuell information
Fragilt X	Ojämn	Mycket ojämn begåvningsprofil där framförallt de delskalor som påverkas av eller mäter uppmärksamhet ligger lägst.
Prader Willi	Ojämn	Presterar ofta bäst på de delskalor som inte kräver språklig förmåga.

KONSEKVENSER – OJÄMN BEGÅVNINGSPROFIL

- Man kan inte bedöma en individs förmågor eller kunskaper utifrån det samlade resultatet av ett begåvningsstest:
  - En individ kan ha stora kunskaper inom ett område samtidigt som det saknas förmågor inom samma område på en mycket lägre nivå
  - Man kan misslyckas på uppgifter som personen utifrån utvecklingsåldern ska klara av utan problem samtidigt som man kan lyckas på uppgifter som man utifrån den generella utvecklingsåldern inte borde klara av

7

KONSEKVENSER – OJÄMN BEGÅVNINGSPROFIL

- Man kan inte bedöma en individs förmåga från ett tillfälle till ett annat
- Man kan inte bedöma en individs specifik förmåga utifrån en annan specifik förmåga

8

Theory of mind

THEORY OF MIND: DEFINITION

Att ha en theory of mind (ToM) innebär att man förstår:

- Att man själv och andra har mentala tillstånd (känslor, föreställningar, tankar)
- Att dessa mentala tillstånd påverkar allas beteenden
- Att dessa mentala tillstånd/uppfattningar kan vara en sann eller falsk bild av verkligheten
- Att människor kan ha olika uppfattningar trots samma erfarenheter eller att man befinner sig i samma situation

THEORY OF MIND: TYPISK UTVECKLING

- Utvecklas löpande under uppväxten, ngr "milstolpar":
  - Ca 10 veckor – reagerar adekvat o varierat på vårdnadsinnehavarens ansiktsuttryck/känslor
  - Ca 6 månader - följer annan människas blick mot objekt
  - Ca 9 månader – pekar på objekt utom räckhåll för att få det
  - Ca 12 månader – pekar på objekt för att få en annan person uppmärksam på samma objekt
  - Ca 2 år - börjar använda uttryck för "inre" känslor (t.ex. vill ha)
  - Ca 3 år – börjar förstå att andra människor kan ha andra känslor en man själv

THEORY OF MIND: TYPISK UTVECKLING

- 3 - 4 år – Börjar förstå:
  - Att man själv och andra har mentala tillstånd (känslor, föreställningar, tankar)
  - Att dessa mentala tillstånd påverkar allas beteenden
  - Att dessa mentala tillstånd/uppfattningar kan vara en sann eller falsk bild av verkligheten
  - Att människor kan ha olika uppfattningar trots samma erfarenheter eller att man befinner sig i samma situation
- Ca 5 -7 år – Theory of mind fullt utvecklat
- 7år – förmågan vidareutvecklas och förfinas – allt mer automatiserad förmåga

	Theory of mind
Generellt	I nivå med utvecklingsåldern
Angelmans syndrom	
Autism	Lägre än förväntat utifrån utvecklingsålder
Cerebral Pares	Lägre än förväntat utifrån utvecklingsålder
Downs syndrom	Lägre än förväntat utifrån utvecklingsålder (dock varierat resultat)
Williams syndrom	Lägre än förväntat utifrån utvecklingsålder
Fragilt X	Lägre än förväntat utifrån utvecklingsålder
Prader Willi	Lägre än förväntat utifrån utvecklingsålder

MÖJLIGA KONSEKVENSER AV BRISTANDE TOM

- Mänskligt beteende blir svårt att förstå – framförallt förändringar av beteenden i en och samma situation
- "Andra i min omgivning borde veta vad jag vill"
- Bredvid lek vanligare än ömsesidig lek
- Socialt samspel är energikrävande
- Sociala regler onödiga och svårförståeliga
- Kommunikation ointressant som socialt samspel och ibland även besvärande
- Samtal endast intressant om man samtalar om något som intresserar och ger ny information (har man gett informationen en gång finns ingen anledning att upprepa den fler gånger)
- Aktivitet viktigare än gemenskap

Exekutiva funktioner

EXEKUTIVA FUNKTIONER

Ett paraplybegrepp för många olika förmågor som samtliga har betydelse för hur man kan reglera det egna beteendet (dvs. analysera situationen, planera hur man ska agera i situationen, utvärdera det egna beteendet och om nödvändigt förändra det egna beteendet)

EXEKUTIVA FUNKTIONER

- Har ingen större betydelse i vana kända situationer
- Har stor betydelse:
  - I nya situationer
  - I situationer där erfarenheter ska anpassas till en ny situation (t.ex. generalisering)
  - Kompromisser
  - Konflikter
  - Problemlösningssituationer
  - Stoppa pågående handlingar

EXEKUTIVA FUNKTIONER: TYPISK UTVECKLING

- Vid 6 månader kan barnet låta bli att ta på saker som de blivit varnade för t.ex. ett el-uttag
- Mellan 9-11 månader kan barnet lägga upp en strategi hur hen ska få ett objekt som är utanför dess räckvidd
- Vid tre års ålder kan barnet lösa problem som innehåller få regler (till exempel om rött – lägg den här, men om blått – lägg den där). Hen har alltså en förmåga att planera, styra och byta uppmärksamhetsfokus

EXEKUTIVA FUNKTIONER: TYPISK UTVECKLING

- Vid fem till sex års ålder börjar barnet kunna ändra sitt beteende efter förutsättningarna. Om exempelvis sorteringsprincipen varit färg men ändras till form så klarar hen av att byta sorteringsprincip. Hen kan alltså dessutom utvärdera, förändra och stoppa (inhibera) ett beteende.

EXEKUTIVA FUNKTIONER: TYPISK UTVECKLING

- Vid sju års ålder finns alla förmågor som vuxna har, men de är inte färdigutvecklade. Det finns en grundläggande förmåga att planera, kontrollera impulser, hålla regler aktuella, rikta uppmärksamheten, skifta riktningen på uppmärksamheten, utvärdera beteendet och förändra om nödvändigt
- I övre tonåren är de exekutiva funktionerna fullt utvecklade

	Planera	Inhibera (avsluta)	Växla uppmärksamhet	Uppmärksamhet	Koncentration
Generellt	I nivå med den generella utvecklingsåldern				
Angelmans syndrom	I nivå med den generella utvecklingsåldern				
Autism	X	X	X	?	X
Cerebral Pares		X	X	(X) energi	(X) energi
Downs syndrom	X	X	X		
Williams syndrom	X	X		X	X
Fragilt X		X			
Prader Willi	X		X		

Möjliga konsekvenser av bristande exekutiva funktioner

- Svårigheter att använda inlärd kunskap och anpassa dessa till nya situationer
- Mycket av det som vi tar för givet, och som sker på ett automatiserat sätt måste ske på ett medvetet plan, vilket är energi- och tidskrävande
- Svårigheter att bryta invanda mönster

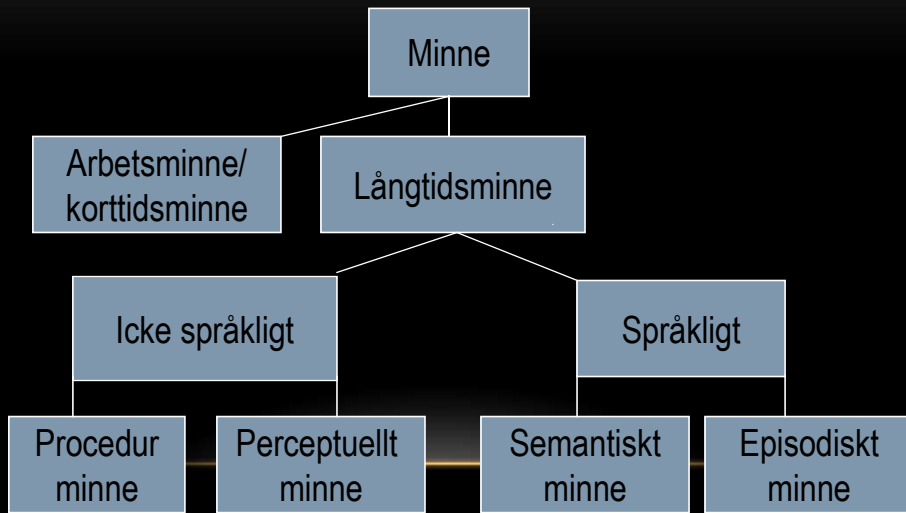
Möjliga konsekvenser av bristande exekutiva funktioner

- Svårt att lösa konflikter och stoppa beteenden som inte är önskvärda, trots att man har kunskapen
- Man hamnar ofta i olösliga situationer p.g.a. att man inte har en förmåga att anpassa sig, utvärdera sitt handlande, och förändra beteendet i förhållande till situationen

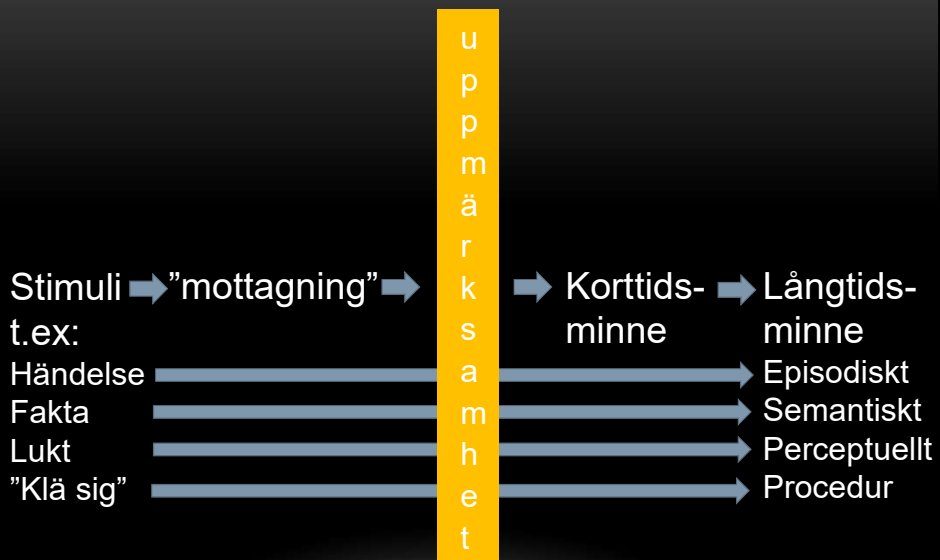

Minne

MINNETS INDELNING

25

	Arbets-/korttidsminne	Procedurminne	Perceptuellt minne	Semantiskt minne	Episodiskt minne
Generellt	I nivå				
Angelmans syndrom					Lägre? djurmodell
Autism	I nivå ?	I nivå	Centralt minne	Lägre	Lägre
Cerebral Pares	Lägre (verbalt)				
Downs syndrom	Lägre (verbalt)	I nivå	I nivå	I nivå	I nivå
Williams syndrom	Lägre (spatialt)	I nivå	I nivå	Lägre	Lägre
Fragilt X	Lägre	Lägre	Lägre	Lägre	Lägre
Prader Willi	Lägre				

MÖJLIGA KONSEKVENSER AV MINNESPROBLEM

- Verbalt arbets/korttidsminne: Presenteras information verbalt kan bildstöd vara nödvändigt; påverkar kommunikativ förmåga; läsinlärning; viss problemlösning
- Spatialt arbetsminne: svårigheter att hitta även i välkända miljöer
- Perceptuellt minne – centralt: Begränsade inlärningsmöjligheter; svårigheter att dra lärdom från tidigare erfarenheter; svårigheter att plocka fram adekvata kunskaper
- Semantiskt minne: svårigheter att lagra och plocka fram kunskaper som bygger på språklig information
- Episodiskt minne: svårigheter att komma ihåg vad man har varit med om; lätt att blanda ihop olika erfarenheter; svårigheter att dra lärdom från tidigare erfarenheter